

Behandlingen av de norske landssvikfanger.

(Efter et Foredrag af Ekspedisjonssjef JOHANNES HALVORSEN, Oslo, holdt paa det danske fængsels-pædagogiske Kursus paa »Audebo« i September 1946.)

1. Landssvikoppgjørets omfang.

Den langt største gruppe av landssvikere representeres av medlemmene i Nasjonal Samling. Alt i alt må man regne med at det til denne kategori hører ca. 60.000 personer. Dette tall inkluderer også medlemmene av ungdomsfylkingen, d. v. s. de som er under 18 år. Likeså inkluderer dette tall de som har vært medlemmer av N.S. i en kortere tid, men som har meldt seg ut igjen. Det største antall medlemmer N.S. på noe tidspunkt hadde, var 49.650. I dette antall er inkludert ca. 6.300 medlemmer av ungdomsfylkingen.

Den yrkesgruppe som var tallrikest representert i N.S. var industri og håndverk med 21,1 %. Deretter fulgte huslig arbeid (husmødre og hushjelper og personer sysselsatt med huslig arbeid på sykehus o. l.) med 19,7 %, og jordbruk og skogbruk med 17,3 %. Tilsammen utgjorde disse yrker således over halvparten av medlemstallet. De følgende grupper var forretningsvirksomhet med 13 %, transport med 5 %, undervisning og vitenskap med 4,9 %, yrkesløse med 4,7 % og politiet med 3,9 %.

I alt har det vært innledet etterforskning mot omkring 70.000 personer misstenkt for landssvik. Etterforskningenes resultat fordeler seg således: 56.500 personer antas å ville få straff, 5.400 personer antas å ville bli meddelt påtaleundlatelse, og ca. 10.000 saker er eller ventes å ville bli henlagt på grunn av bevisets stilling.

De 56.500 personer som antas å ville bli straffet, fordeler seg slik:

Frihetsstraff	23.500
Bøtstraff	33.000

De 23.500 ventes å ville få sin straff således:

Ved lagmannsrettene	3.900 personer
Ved herreds- og byrettene...	15.500 "
Ved forelegg	4.100 "

Pr. 1. juli 1946 var følgende antall personer dømt til frihetsstraff eller hadde vedtatt forelegg på frihetsstraff:

Ved lagmannsrettene	1.100
Ved herreds- og byrettene ...	6.500
Ved forelegg	600
	8.200

Pr. 1. juli 1946 gjenstod det å dømme eller utferdige forelegg for følgende antall personer:

Ved lagmannsrettene .	2.800
Ved herreds- og byrettene ...	9.000
Ved forelegg	3.500
	15.300

De foranstående tall bygger på oppgaver fra påtalemyndigheten, og er tildels skjønnsmessige. Man kan formentlig regne med at antallet av personer som pr. 1. oktober 1946 er dømt eller har vedtatt forelegg for landssvik er ca. 11.000.

2. Oversikt over organiseringen av avsoningen.

a) *Gruppering av landssvikfangene.* — Vi har i de norske landssvikleirer den uheldige ordning at soningsfanger og varetektsfanger er anbragt i samme leir. Forholdene har imidlertid ikke gjort det mulig å foreta en adskillelse, men innenfor den enkelte leir søker man såvidt mulig å holde de to grupper av fanger hver for seg. Det er foretatt en foreløpig gruppering av soningsfangene. Vi har delt dem i 6 grupper:

I første gruppe har vi de unge fanger, vesentlig frontkjemper. Dette er fanger som antas å måtte få undervisning og opplæring for å dyktiggjøre seg for gjeninntreden i samfundslivet, og som derfor må anbringes i særskilte opplæringsleirer.

I annen gruppe har vi de kriminelle landssvikere. Her finner vi torturister, grove angivere, statspolitifolk og sikkerhetspolitifolk samt landssvikere som ved siden av sin forbrytelse mot landssvikanoordningen eller straffelovens forrederibestemmelser har lagt andre alvorlige kriminelle tilbøyeligheter for dagen eller tidligere er dømt for alvorlige forbrytelser.

I tredje gruppe er plasert landssvikere med straff på over 8 år, uten at de går inn under første eller annen gruppe.

I fjerde gruppe finner man de landssvikere som må betegnes som aggressive nasister, og landssvikere som har innehatt ledende stillinger i Nasjonal Samling eller det nasifiserte stats- og kommunestyre, som har drevet aktiv propaganda eller deltatt i N.S.aksjoner, alle forsåvidt de må antas å ville få inntil 8 års straff.

Femte gruppe omfatter alle de andre landssvikere, vesentlig alminnelige N.S.medlemmer og lignende personer som ikke går inn under noen annen gruppe.

Sjette gruppe omfatter de kvinnelige landssvikere.

Soningsfangene er for tiden anbragt således:

De unge fanger som skal gis yrkesopplæring er anbragt i Gulskogen tvangsarbeidsleir ved Drammen. Leiren er under ominnredning, og yrkesopplæringen begynner i oktober 1946. Det er planlagt ytterligere en yrkesopplæringsleir, nemlig Knappen tvangsarbeidsleir ved Bergen, og i Innherad tvangsarbeidsleir ved Trondheim vil det i løpet av vinteren bli satt i gang yrkesopplæringskurser i jordbruk og havebruk.

I Akershus landfengsel er anbragt soningsfanger av annen gruppe med en straffetid på over 5 år, torturister og kriminelle landssvikere dog uansett straffens lengde. Videre er i fengslet anbragt landssvikere av tredje gruppe som har fått en straff på 15 år og inntil livstid. I fengslet er videre anbragt de fanger av fjerde gruppe som det ansees påkrevd å fjerne fra tvangs-

arbeidsleirene. Endel av fangene av annen, tredje og fjerde gruppe avsoner sin straff i Oslo kretsfengsels landsfengselsavdeling.

De kvinnelige landssvikere er alle anbragt i Bredtveit fengsel ved Oslo.

b) *Tvangsarbeidsleirene.* — Til de alminnelige landssvikfanger av femte gruppe er det opprettet en rekke tvangsarbeidsleirer rundt i landet. For tiden har vi ialt 31 slike leirer, men leirene er under reorganisasjon og antallet ventes i løpet av de nærmeste måneder å ville kunne innskrenkes til ca. 20. De varierer temmelig meget i størrelse. Den største er Ilebu ved Oslo, det tidligere Grini, med et belegg på ca. 1000. Den nest største er Innherad, tidligere Falstad, med et belegg på ca. 500. De øvrige tvangsarbeidsleirer har en kapasitet på mellom 250 og 400 fanger hver, men kapasiteten er idag i de fleste av disse leirer ikke fullt utnyttet.

Så lenge en stor del av fangebelegget utgjøres av varetektsfanger, har det på grunn av de geografiske forhold i Norge, de store avstander, ikke vært mulig i større utstrekning å konsentrere fangene i et mindre antall leirer. Hensynet til arbeidsmulighetene gjør det også ønskelig å opprettholde et såvidt stort antall leirer. Det gir oss nemlig anledning til å la landssvikfangene i meget stor utstrekning delta i jord- og skogbruksarbeide, hvilket i år har vært av meget stor betydning for landet. Våre erfaringer viser oss imidlertid at det av hensyn til fangebehandlingen ikke er gunstig at leirene er for små. Selv om den overveiende del av fangebelegget gjerne vil være lojale overfor leirens ledelse, vil man i enhver leir finne en gruppe negativt innstilte fanger som øver en uheldig innflytelse på det øvrige belegg. Om de ikke er propaganderende nasister, så er de iallfall innstilt på å sabotere, og de klarer alltid å få tilhengere i sitt arbeide for å holde nasistiske ideer oppe og å hindre positive tiltak. De øver en innflytelse som det øvrige fangebelegg vanskelig kan stå imot. Erfaringene viser at disse negativt innstilte fanger faktisk kan komme til å beherske hele fangebelegget i små leirer hvor forholdene er gjennomsluktige. I større

leirer klarer de på grunn av sin minoritet ikke å slå igjennom. En motstand som her nevnt brytes lettere i en større leir.

En rasjonell utnyttelse av arbeidsevnene kan også lettere finne sted hvis leiren er av en viss størrelse. Ellers går en uforholdsmessig stor del av arbeidskraften med til selve leirarbeidet. På den annen side er etter våre erfaringer en leir på 1000 fanger så stor at betjeningen har vanskelig for å få den nødvendige oversikt og å erverve kjennskap til de enkelte fanger i ønskelig utstrekning. Etter våre forhold synes en leir på 300—400 fanger å være den heldigste størrelse.

Bare ved de største leirer i Norge er det for tiden ansatt egen direktør. I Bergensavsnittet har vi for tiden 3 leirer som står under felles direktør. Ellers er det politimesteren i vedkommende politidistrikt som er bestyrer av leiren. Den øverste leder i selve leiren er en fengselsinspektør. Fengselsinspektørene er hos oss ikke jurister. Det er fengselsbetjenter som er avansert til denne høyere stilling. Dette system med politimestrene som bestyrere av leirene er en svakhet hos oss. Politimestrene har idag så mange og krevende arbeidsoppgaver, at de bare i liten utstrekning har tid og anledning til personlig å ta seg av landsvikleirene. De rene administrative oppgaver løses nok tilfredsstillende av fengselsinspektørene, men disse har hverken tid eller utdannelse til i tilstrekkelig grad å ta seg av fangebehandlingen. Man overveier for tiden å rette på dette ved å gå til ansettelse av egne direktører i alle store og middelstore tvangsarbeidsleirer.

c) *Opplæringsleirene.* — Som allerede nevnt skal de unge landssvikfanger som trenger skolegang eller yrkesutdannelse anbringes i særskilte opplæringsleirer. Vår første opplæringsleir, Gulskogen tvangsarbeidsleir, begynner som nevnt sin virksomhet i oktober måned. Det er her anbragt ca. 400 fanger. Vi har latt de unge fanger som ønsker det, få anledning til å melde seg til opptagelse i denne opplæringsleiren, og blandt de fanger som således har meldt seg, har vi plukket ut de som antas å egne seg for yrkesopplæring. Det har ikke vært mulig å foreta „testing“ på forhånd. De fleste fanger i denne leir er under 24 år, og alle er under 30 år.

Det skal settes i gang yrkesopplæring i ialt 12 forskjellige fag, hvorav 9 kurser settes igang i Gulskogen, og kursenes lengde varierer fra 4 til 12 måneder. Organiseringen av yrkesopplæringen skjer i samarbeide med Statens Yrkesopplæringsråd, hvis kursusplaner følges, og Yrkesopplæringsrådet fører tilsyn med den faglige side av opplæringen. Til lærere og instruktører i den praktiske opplæring benyttes fanger med teknisk eller håndverksmessig utdannelse. Også i de fleste teoretiske fag brukes fanger som lærere, således i naturfag, yrkesøkonomi, regning m. v.

Undervisningen i samfundslære blir gitt en bredere plass enn vanlig ved de alminnelige yrkesskoler, og undervisningen foregår dels ved leirens lærer, dels ved en jurist og sosialøkonom. Denne undervisning legges slik an at den gir elevene mest mulig faktisk kunnskap om samfundet så den kan virke som et ledd i omskoleringen.

3. Fangebehandlingen.

a) *Straffefullbyrdelsens formål.* — I den nåværende regjerings tiltredelseserklæring anføres det bl. a.:

„Rettsoppgjøret med landssvikerne vil bli gjennomført rettferdig og hurtig i samsvar med det norske folks rettsbevissthet og rettstradisjoner. Målet må være å sikre samfundet mot de virkelige fiender av rettsstaten som finnes blandt landssvikerne, og vinne tilbake de øvrige som nyttige borgere. Straffens fullbyrding i fengsel og tvangsarbeid skal være preget av det formål den har, og skje med minst mulig tap av nyttig arbeidskraft. De nødvendige tiltak vil bli satt i verk for å gjøre vårt fengselsvesen skikket for oppgaven.“

I overensstemmelse hermed kan man peke på to formål:

a. å sikre samfundet mot de virkelige fiender av rettsstaten,
b. å vinne de øvrige tilbake som nyttige borgere med minst mulig tap av nyttig arbeidskraft. De må lære å innse sin skyld og lære å anerkjenne demokratiet.

b) *Særbehandling av landssvikfanger.* — Mens vanlige kriminelle fanger settes i fengsel, har vi i Norge nødtvungent

måttet anbringe landssvikfangene i leirer på grunn av manglende fengselsplass. I leirene kan de alminnelige fengselsprinsipper ikke strengt gjennomføres. Landssvikfangene får på denne måte en annen behandling enn vanlige fanger. Det ligger utvilsomt en viss fare i dette. På den annen side har man sett det som det viktigste ved fangebehandlingen at fangene settes i virkelig produktivt arbeide som så langt som mulig også gir fangene en utdanning for fremtiden. Og mulighetene for en rasjonell sysselsettelse er så meget større når fangene kan beskjeftiges med utearbeide som f. eks. jordbruk, skogbruk og veiarbeide.

c) *Tillitsprinsippets gjennomføring.* — I tvangsarbeidsleirene har man i en viss utstrekning gjennomført et „tillitsprinsipp“. Det har også vært kalt „selvstyreprinsipp“, men det er et uttrykk som kan misforståes. Man har ikke gitt enkelte fanger noen myndighet over de andre fanger, men fanger med faglige kvalifikasjoner er satt til arbeidsledere eller lærere for de øvrige, eller de er satt til å utføre kontorarbeide eller å utføre andre underordnede funksjoner i leirene, f. eks. som depotforvaltere o. l.

Man har ment at det ligger et sterkt oppdragende moment i å beskjeftige faglig kvalifiserte fanger med arbeide som ligger så nær som mulig opp til deres utdanning og kvalifikasjoner. Og vår erfaring er at de andre fanger anerkjenner de faglærtes større dyktighet i arbeidet og gjerne underordner seg deres faglige ledelse. Den omstendighet at slike fanger får et arbeide som de er tilfreds med, har hatt en meget gunstig innflytelse på deres forhold og har hatt gunstige refleksvirkninger på de andre fanger. Ved å gi fangen følelsen av ansvar, oppnår man at han blir interessert i arbeidet; som fagmann vil han nødvendig fuske i sitt fag, og det skal derfor meget til at han bryter den tillit man viser ham både som fagmann og som menneske.

Det er jo også av stor økonomisk betydning at leirene på denne måten er selvhjulpne, arbeidet kan gjøres produktivt og man sparer utgifter til funksjonærer. Under de nåværende forhold på arbeidsmarkedet i Norge vilde det forøvrig overhode

ikke vært mulig å skaffe kvalifiserte arbeidsledere på annen måte. Som det er anført i den forannevnte regjeringserklæring er det anlagt det synspunkt at avsoningen skal skje med minst mulig tap av nyttig arbeidskraft.

For fangene har det ennvidere den betydning at de på denne måte gis anledning til å holde sine faglige kvalifikasjoner vedlike.

Dette såkalte „tillitsprinsipp“ er ikke ensartet gjennomført i alle våre leirer. Det er ennå ikke kommet til uttrykk i noe reglement for leirene, og dets gjennomføring er i adskillig grad avhengig av de særlige forhold, spesielt arbeidsvirksomheten, i de forskjellige leirer, og også av leirsjefens interesse for og evne til å nyttiggjøre seg prinsippet.

Det skal her nærmere omtales hvilke praktiske utslag prinsippet har gitt seg:

Den første begynnelse til å opprette en kontakt mellom leirledelse og fanger skjedde på den måten at fangene fikk velge en tillitsmann. I norske fengsler har man tidligere ikke brukt dette system, og det må innrømmes at vi har arvet ideen fra de tyske konsentrasjonsleirer. Men denne ordning tvang seg frem av seg selv av rent praktiske grunner i den første kaotiske tid under massearrestasjonene ifjor, da leirene måtte organiseres etterat fangene allerede var rykket inn i dem.

Denne fangenes tillitsmann så det naturligvis først og fremst som sin oppgave så langt som mulig å ivareta sine medfangers interesser, å skaffe dem så mange fordeler som mulig. Det gjaldt da for leirledelsen å komme i et tillitsforhold til denne fangenes representant, å få istandbragt et samarbeide slik at tillitsmannen ikke bare så sin oppgave i en ensidig ivaretagelse av fangenes interesser, men også i å hjelpe leirledelsen med løsningen av en rekke av de oppgaver som meldte seg. Han fungerte som bindeledd mellom leirledelse og fanger. Det er innlysende at det er av den største betydning hvordan tillitsmannen fremlegger og begrunner overfor fangene de avgjørelser som leirledelsen treffer, det er avgjørende for den ånd som gjennom ham skal forplante seg til hele fangebelegget.

En gang iblandt har det derfor også vært nødvendig å gi ham fortrolige meddelelser, leirledelsen viser at den stoler på ham, og det oppstår et gjensidig tillitsforhold. Tillitsmannen har fått til oppgave å instruere fangene om reglementer og påbud, forklare fangene hvorfor påbudene er satt der, gi begrunnelser for trufne beslutninger, megle i tvistesporsmål blandt fangene, m. v., og han har også vært benyttet til å sette opp programmer for underholdninger og arrangementer av forskjellig slags, og han står ansvarlig for den korrekte gjennomføring av dem, og det er videre hans oppgave å hjelpe til med opprettholdelse av disiplin og god orden.

Foruten tillitsmannen velger fangene brakkesjefer, eventuelt rumsjefer, som fører tilsyn med ro og orden i brakkene, og igjen er et bindeledd mellom tillitsmannen og fangene.

I mange av våre leirer har man hatt stor nytte av tillitsmannen. Jeg tror at man stort sett kan si at det har vært en heldig ordning. Men det kan jo pekes på tilfeller hvor resultatet ikke har vært synderlig fruktbringende.

Hvordan „tillitsprinsippet“ er gjennomført i arbeidslivet i leirene er tidligere omhandlet i store trekk. I stor utstrekning har man satt fanger med faglig utdanning som arbeidsledere ved verkstedene. Ved planlegging av arbeidsoppgaver og lignende har leirledelsen tatt slike fanger med på råd, man har i det hele søkt å etablere et godt samarbeide med dem. Ved dette har man oppnådd å kunne utnytte enkelte fangers særlige evner og kvalifikasjoner til nytte for arbeidslivet i leiren.

I de fleste leirer utføres læge- og tannlægetjenesten av fanger, men naturligvis har man en ordinær læge som kontrolllæge. Man har videre tillatt fanger å arbeide i underordnede stillinger i leiradministrasjonen, som kontorfunksjonærer, depotforvaltere, kjøkkensjefer o. l.

De samme betraktninger gjør seg også gjeldende når det dreier seg om arbeide utenfor leirene. I Norge er landssvikfanger i meget stor utstrekning satt inn i jordbruksarbeide, skogshugst og veiarbeider. I sommer har den slags arbeidsoppgaver vært de alt overveiende i omtrent alle leirene. Forholdene

ligger for tiden meget vel til rette for denne virksomhet. Det er et stort behov for arbeidshjelp som ikke kan tilfredsstilles på normal måte. Vi har arbeidskommandoer fra leirene liggende ofte langt til skogs, hvor de innkvarteres i hytter eller tømmerkoier. De drar ut fra leiren mandag morgen og kommer tilbake fredag aften, ja undtagelsesvis har det hendt at det har vært arbeidskommandoer ute i ukevis og månedsvis. Et antall vaktmannskaper, avpasset etter arbeidskommandoens størrelse, følger med, men det sier seg selv at livet i arbeidsforlegningen blir nokså fritt. Forlegningen er ikke inngjerdet, en eller to fanger tjenstgjør som kokker og rengjøringspersonale, og resten er ute i skogen på arbeide. De er ofte under arbeidet spredt over et større område, og vaktholdet kan selvfølgelig ikke på langt nær kalles effektivt. Man viser her fangene en tillit, og det kan bestemt sies at vi ikke er blitt skuffet. Rømningene har vært meget få og ikke alvorlige, og arbeidsprestasjonene har vært over all forventning. Fangene hugger like meget og tildels mer enn vante skogsfolk.

Mens skogsarbeidet som regel finner sted på avsidesliggende steder og langt fra bebyggede strøk, foregår jordbruksarbeidet nede i bygden, ofte i tett befolkede strøk. Fangene leies ut til gårdbrukerne i tropper på 6—10 mann med en vaktmann. De reiser ut fra leiren om morgenen og kommer tilbake om kvelden. Gårdbrukeren betaler dagpenger pr. fange og må bestribe vaktmannens lønn og må dessuten holde middagsmåltid. Også her har arbeidsprestasjonene vært ypperlige, og dette arbeide er umåtelig populært blandt fangene, ikke minst på de gårder hvor gårdbrukeren ikke kniper med kostholdet. Arbeidsområdet er i disse tilfeller mer oversiktlig enn når talen er om skogsarbeide, men til gjengjeld er risikoen for at fangene skal sette seg i forbindelse med utenforstående større. Det har selvfølgelig forekommet tilfeller av brevsmugling og andre tillitsbrudd, og de fanger som gripes i denslags blir da utskiftet med andre fanger og satt til leirarbeide eller eventuelt satt i fengsel.

Jeg tror bestemt jeg kan si at dette utearbeide har en meget gunstig innflytelse på fangene. Man har et bestemt inntrykk av

at disse fanger er kommet lengst i sin utvikling henimot et normalt samfundssyn. Det sier seg selv at det har været utplukkede fanger man har satt på utearbeide. Det er en gunstbevisning å få arbeide utenfor piggtråden. Den samfundsmessige betydning, som knytter seg til at dette arbeidet blir utført, synes fangene selv å legge stor vekt på. De gir uttrykk for at de er glad for på denne måten å få delta i virkelig samfundsnyttig arbeide.

d) *Arbeidspenger.* — Et spørsmål for seg er arbeidspengene. Våre landssvikfanger får ennå ikke arbeidspenger, men vi er iferd med å søke å finne en løsning. Hensikten er å organisere en stor del av utearbeidet som akkordarbeide for tariffmessig betaling. Hvor stor del av arbeidsinntekten som skal tilfalle fangen er ennå ikke bestemt.

Det vilde sikkert være av den største betydning om fangene kunde få en skikkelig lønn så de kunde bidra til familiens underhold, en lønn som svarer til arbeidet. Ved spørsmålet om fastsettelse av lønn gjør det seg jo forskjellige kryssende hensyn gjeldende. Da arbeidet er straff, skulle det mest rettferdige synes å være at utbyttet av arbeidet blir likt for alle fangene. På den annen side kunde meget tale for at fanger med størst forsørgelsesbyrde burde få tjene mest, og det kan jo også anføres meget for det synspunkt at det best utførte arbeide og det som krever de største kvalifikasjoner, bør lønnes høyest. Det er vanskelig å finne et lønningssystem som best mulig tilgodeser disse hensyn.

På hvilken måte skal lønnen fastsettes? Bør fanger som utfører kvalitetsmessig godt arbeide ha full arbeidslønn som på arbeidsmarkedet forøvrig?

Bekymringen for familien er en tung belastning for fangen under fengselsoppholdet, og det vilde være en stor stimulans for fangen i dette at han arbeider for sin familie.

Som sagt, man har i Norge ennå ikke funnet frem til en løsning av dette problem.

e) *Undervisning.* — En stor del av verkstedsarbeidet i leirene er opplæringsarbeide, hvor faglærte arbeidere lærer opp nybe-

gynnere. Bortsett fra dette må det innrømmes at vi hos oss ennå har gjort lite for å få en organisert undervisning. Det drives undervisning av forskjellig art rundt i leirene, men den er av nok-så tilfeldig art. Situasjonen er den at nær sagt alle fanger som er kvalifisert som lærere i et eller annet emne, har funnet et større eller mindre antall elever som er interessert i å lære et eller annet, og så driver de undervisning i fritiden. Vi har hatt alt mulig like til russisk og musikkteori. Det er i det hele en meget sterk interesse for å lære, og interessen samler seg særlig om slike fag som peker fremover og kan lette starten for en ny tilværelse etter fengselsoppholdet. Sprog har vært meget populært — spansk var en tid overmåte populært, det var tydelig at drømmen om Spania eller Argentina var meget sterk. Det er imidlertid en tydelig avtagen i interessen for spansk, og det ser ut som de fleste har forsonet seg med tanken om å ta opp kampen for en ny eksistens på den hjemlige jord.

Bare på Hebu har vi hittil hatt særlig ansatt lærer. Ellers er all undervisning foregått ved fanger. Vi har nå planer om å sette i gang regulær undervisning og det forutsettes ansatt lærere i alle leirer.

Jeg vil forøvrig tilføye at en hel del av den undervisning som har funnet sted må antas å være av ganske høy kvalitet, det finnes mange dyktige lærere blandt fangene i leirene, og man har også gått systematisk frem. Leirene har tildels holdt fangene med lærebøker.

f) *Påvirkningsarbeidet.* — Med hensyn til påvirkningsmetoden synes erfaringene fra våre landssvikleirer å tyde på at påvirkning i direkte form ikke fører frem. Det nytter ikke med propagandaforedrag eller propagandaskrifter. Diskusjonsmøter vil neppe føre til det forønskede resultat. Fengselsmannen vil trekke det korteste strå. Det er ikke tvil om hvor fangenes sympati ligger, og man kan antagelig bli vidne til et skuespill som er satt iscene på forhånd. Fangene vil være sikre på å ha forsamlingen med seg; hvor uriktig fangens argumenter enn kan være, vil han og ikke fengselsmannen, få tilslutning. Den eneste form for direkte påvirkning

som kan tenkes å føre frem, må vel skje på tomandshånd i personlige samtaler. I slike samtaler, som kan gjelde rent personlige ting, vil man ha en utmerket adgang til å komme inn på den enkelte fanges problemer, og det vil ikke være påfallende at samtalen føres over på det politiske gebet. Her vil da påvirkers personlighet være avgjørende. I svært mange tilfeller vil det være vanskelig å få fangene til å erkjenne sin skyld, de kan erkjenne at de har feilvurdert situasjonen og har misforstått sine plikter overfor samfundet, men det vil i de fleste tilfeller være nytteløst å få dem til å erkjenne at de ikke har handlet ut fra gode motiver.

En viktig del av påvirkingsarbeidet vil bestå i å gi fangene opplysninger om de faktiske forhold. Det gjelder både krigen og Nasjonal Samlings virksomhet. Mange tror heller ikke på rettsoppgjøret. Jeg tror erfaringen viser at svært mange fanger har meget liten forståelse av hvad kampen i Norge i okkupasjonsårene egentlig gjaldt. Det kreves derfor en utstrakt opplysningsvirksomhet om de faktiske hendelser. Vi holder nå på å forsyne leirenes biblioteker med de viktigste dokumentarsamlinger og annen litteratur som fangene kan henvises til. Det har vist seg at fangene er meget sterkt interessert i den aktuelle litteratur, de er svært ivrige etter bøker om krigen og dagens samfundsspørsmål. Hos oss får fangene tillatelse til på egen bekostning å holde aviser og tidsskrifter, og leirene holder også et antall slike.

g) Et punkt av stor betydning er fengselsbetjeningens opp-treden overfor fangene. Her står det endel igjen å ordne hos oss. De vaktfolk og leiebetjenter vi ansatte, særlig i den første tid, viste seg ofte lite skikket. Det gjaldt ikke minst en stor del av de politifolk som var utdannet ved den norske politi-forlegning i Sverige, og det var disse som i den første tid over-tok vaktholdet i leirene. Det har vært et stort arbeide å sanere vaktstyrkene. Ennå står det meget igjen med hensyn til instruk-sjon og utdanning her. I det hele har mangelen på personale vært oss en alvorlig hemske.

Behandlingen av landssvikfangene i Norge avviker således betydelig fra den fangebehandling de alminnelige fanger underkastes. Systemet med tvangsarbeidsleirer er blitt tvunget inn på oss, enten vi vilde ha det eller ei. Det er å håpe at de erfaringer vi nå gjør i landssvikleirene vil kunne få betydning for spørsmålet om reformer i vårt fengselsvesen.